

Němcům neznalým českého jazyka. Maur v tomto ohledu právem mluví o specifické podobě českého katolického nacionalismu, jenž se v Plzni začal uplatňovat právě na přelomu 15. a 16. století.

Kapitoly o politických dějinách doplňuje hutná pasáž o hospodářském a urbanistickém vývoji v letech 1437–1526. Marie Malivánková Wasková v ní využila svoji práci o plzeňském městském hospodaření a venkovském zázemí, jež ale vyšla až po vydání knihy (Sborník archivních prací 65, 2015, 3–98). Protože se jedná o velmi přínosný analytický výzkum, je i kapitola zaměřená na ekonomické aspekty plzeňských dějin výrazným obohacením monografie. Už jen poznatky o financování dluhů města prostřednictvím zástav příjmu z městských vesnic jsou pro poznání poměrů kolem poloviny 15. století jedinečné. Pozoruhodná jsou i zjištění ohledně městské správy majetků observantského kláštera. Ty, stejně jako údaje o využívání farních zádušních majetků ve prospěch města, svědčí o tom, že i katolické město dokázalo pro sebe z církevního majetku vytěžit maximum, ačkoli zde klasická sekularizace neproběhla. Co se týká vesnic v rukou města, autorka zaznamenala rozšiřování takovéhoho majetku, přičemž pro dobu od poloviny 15. století je charakteristické, že se vesničané žijící v městských vsích stávají poddanými, a ztrácejí tak svůj původně svobodný, téměř měšťanský charakter. Celý proces byl ale završen až v polovině století následujících.

Od druhé poloviny 15. století autorka doložila i nové formy městského podnikání v podobě rybníkářství a pivovarnictví, obdobně jako v jiných českých královských městech. Naopak kapitoly o sociální struktuře města jsou i v textu Malivánkové Waskové až příliš stručné a opět vycházejí pouze ze staršího bádání. I zde tedy zůstaly některé rukopisné prameny městské kanceláře prozatím nevyužity. To samé platí i pro jen základní údaje o cechovním systému, resp. o reglementaci hospodářského života ve městě. V tomto ohledu je podle mne nemístné mluvit o disciplinaci obyvatelstva (s. 255) městskou radou, protože nešlo o promyšlené trestání určitého druhu sociálního chování. Naopak se jednalo o klasickou formu městské regulace jevů (právo vaření piva, úklid města, omezování slavení svátků apod.), jež jistě nebyly v Plzni novinkou, na niž by bylo třeba reagovat pod vlivem zásadní změny sociokulturních a politických názorů a přístupů místních radních elit, jak to platí pro koncept sociální disciplinace modernizujícího se státu druhé poloviny 16. století.

Kapitoly o politických, hospodářských a stavebních dějinách města jsou v prvním svazku

Dějiny města Plzně doplněny samostatnými pojednáními o architektuře, sochařství, malířství, knižní malbě, hudbě, uměleckých řemeslech a mincovnictví. V nich se jako jednotlivosti objevují i zmínky o náboženských praktikách zbožných plzeňských měšťanů a měšťanek spojených v podobě církevních donací, poutí či soukromé formy reprezentace. Autoři zde bohatě vytěžili zprávy plzeňských testamentů, jejichž hodnotu již před léty pro české bádání objevil John Martin Klassen. Z obecnějšího hlediska si zaslouží pozornost zjištění o cizích, především norimberských sochařských importech, stejně jako úvahy o podunajských uměleckých vlivech.

Dějiny města Plzně se svým pojetím nepochybně řadí k velkým projektům městských dějin, s nimiž historiografie v posledních letech přišla. Mám zde na mysli prozatím dva svazky dějin Brna a první svazek dějin Bratislavy editovaný Jurajem Šedivým. Především díky kapitolám vycházejícím z nových archeologických poznatků v Plzni a v jejím příměstském zázemí, stejně jako díky hospodářsky pojatým výzkumům Marie Malivánkové Waskové můžeme první svazek plzeňských dějin považovat za badatelsky přínosný, samozřejmě pokud zavřeme obě oči nad kapitolou husitskou.

MARTIN NODL

Teplice. Historie – kultura – lidé, ed. Jan KILIÁN, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2015 (= *Dějiny českých, moravských a slezských měst*)

541 s., ISBN 978-80-7422-39-6.

Již počtvrté zaměřila ediční série věnovaná dějinám měst do oblasti severozápadních Čech. Po Žatci, Lounech a Duchcovu se dostalo na řadu další z původně poddanských měst regionu, které se ale během raného novověku přetvořilo ve významné lázeňské centrum. Teplice na rozdíl od Žatce, Loun, sousedního Mostu či Ústí nad Labem nepatřily v předmoderní době k vedoucím urbánním centrům tohoto prostoru, neboť silná královská města již neumožňovala vznik dalších srovnatelných lokalit.

Podobně jako u jiných měst v oblastech, kde po druhé světové válce došlo k úplné nebo většinové výměně obyvatelstva, absentovalo až donedávna moderní české zpracování městských dějin i u Teplíc. Jedinou syntetictější prací k městským dějinám tak byla monografie *Töplitz. Eine*

deutschböhmisches Stadtgeschichte Hermann Hallwicha z roku 1886. Badatelé přitom měli, alespoň pro středověké období, výhodu, že pro toto období byly prameny takřka kompletně sneseny v edici Augusta Müllera (*Quellen- und Urkundenbuch des Bezirkes Teplitz bis zum Jahre 1500*, Prag 1929).

Kniha rovnoměrně pokrývá celé období dějin Teplic. Pravěku a středověku je věnováno asi 65 tiskových stran, ranému novověku asi 100 stran a zbylých téměř 200 stránek připadá na dějiny 19. a 20. století. Redakce knihy a zároveň autorství pasáží věnovaných období od 17. až do poloviny 19. století (kapitoly 6 až 9) se spolu s přehledem teplické historiografie ujal přední specialista na městské dějiny raného novověku a v neposlední řadě bývalý zaměstnanec teplického muzea, Jan Kilián. V následujícím si povšimneme především těch pasáží textu, které se vztahují ke středověku.

Autorem třetí kapitoly, zabývající se raným středověkem, je Peter Budinský, pracovník teplického muzea. Výraznější pozůstatky sídlišť v nejbližším okolí pozdějších Teplic pozorujeme až od konce 8. století – archeologové odkryli pozůstatky knížecího hradiště v Zabrušanech nad Vsechlapskou vodní nádrží. Nálezů přibývá od 10. století. V nedaleké Bílině vzniklo přemyslovské hradské centrum, které bylo nepochybně určující i pro přilehlé Teplicko. Podle nejnovějších zjištění byl prostor dnešního teplického centra osídlen z části již v této době a můžeme zde pozorovat sídelní kontinuitu s ohledem na další vývoj lokality.

Čtvrtá kapitola *Teplice ve středověku*, jejímž autorem je další zaměstnanec teplického muzea, Michal Soukup, přebírá pomyslnou štafetu v polovině 11. století. Dějiny Teplic až do počátku husitských válek zde v podstatě splývají s dějinami místního kláštera benediktinek, neboť většina pramenných zmínek se vztahuje právě k němu. Autor tak věnuje svou pozornost nejdříve počátkům konventu. Velkou roli při rekonstrukci historie teplického kláštera hraje archeologie, neboť výzkumy prováděné Antonínem Hejnou v padesátých letech 20. století (i výzkumy pozdější) významně přispěly k osvětlení některých aspektů vývoje tohoto řeholního domu.

Asi již od počátků existovalo vedle kláštera osídlení, jehož přesná lokalizace dodnes činí problémy. Zajímavostí je, že konventní kostel zde byl s největší pravděpodobností i kostelem farním, a není dokonce vyloučeno, že zde stály dva farní kostely v bezprostřední blízkosti vedle sebe – klášterní, jenž byl zároveň farním, a druhý mimo klášter. Důvodem zmatků je totiž odlišné

zasvěcení kostela a kláštera (což by ještě nebylo tak zcela neobvyklé). Klášterní kostel nesl patrocinium Panny Marie, klášter potom sv. Jana, nicméně v pramenech se ještě někdy objevuje i kostel sv. Jana. Je tedy otázka, zda zde občas nedocházelo k záměně, nebo zda šlo opravdu o další svatostánek v rámci teplického sídliště.

Klášter procházel vývojovými fázemi úspěšnějšími i méně úspěšnými. K těm méně šťastným je třeba řadit období čtyřicátých let 14. století, kdy došlo nejspíš k úplnému rozklázení klášterního života. Jan Lucemburský měl totiž konvent svěřit laikovi Zbyňku Zajáci z Házmburka. Na rozdíl od autora se domnívám, že šlo spíše o udělení ochrany kláštera, neboť v listině se hovoří o svěření proboštství, nikoli funkce probošta, jakkoliv příslušná písemnost umožňuje obě interpretace. Za pozornost stojí také zmínka o existující škole v rodičím se městě již v předhusitské době. O klášterní knihovně víme dnes jen z několika málo dokladů. Škoda, že tyto stopy autor nesledoval soustavněji.

V souvislosti s husitskými válkami přicházejí významné změny pro život celých Teplic. Klášter benediktinek postupně zaniká, poslední zpráva o něm jakožto o živém konventu je datována k roku 1435. Město přechází během 15. a první poloviny 16. století z rukou jednoho držitele k druhému. V té době pravděpodobně vzniká městské opevnění, klášter se transformuje ve šlechtické sídlo, a především je to již město samé, k němuž se konečně vztahují častější pramenné zmínky. Není dokonce vyloučeno, že v této době došlo k přesunu celého sídliště severním směrem do míst dnešního městského centra. Pohusitská část této kapitoly je vzhledem k pramenné základně logicky kratší. V jejím závěru se zmiňují nejstarší městské knihy dochované zde od roku 1501. Je velká škoda, že při psaní těchto pasáží nebyly vůbec využity. Kdy jindy by se po nich mělo sáhnout, alespoň v podobě sondy, než při vypsání městských dějin.

V následujících kapitolách sledujeme přerod podkrušnohorského maloměsta v kvetoucí lázeňskou aglomeraci, která do sebe zahrnuje i některé okolní vsi (jejichž osudy jsou také sledovány). V případech dějin teplického lázeňství se již autoři mohli opřít o spolehlivou literaturu. Počátky intenzivnějšího využívání místních léčivých pramenů spadají do 16. století, rozsáhlá stavební činnost 18. a 19. století pak dala městu novou tvář, která se dochovala z větší části dodnes. Až doba zcela moderní s výstavbou silničního průtahu městem a vznik socialistické zástavby v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století do této podoby výrazněji zasáhly.

Je velmi dobře, že syntézy dějin měst jsou u nás zastřešovány prestižním nakladatelstvím a mohou tak vycházet v reprezentativní podobě, příbuzném vzhledu a podobné struktuře, jež je činí vzájemně kompatibilní. Dějiny Teplíc jsou do této řady důstojným příspěvkem.

TOMÁŠ VELIČKA

Pavel Otmar KRAFL, *Ecclesia in Glac frequencius a Christi fidelibus visitetur. Kapitoly z dějin kladské kanonie v době předhusitské*, Masarykova univerzita, Brno 2015

198 s., ISBN 978-80-210-7891-8

Pavel Krafl se zaměřuje vedle editování středověkého diplomatického materiálu především na církevní dějiny. Z jeho badatelské specializace je třeba zmínit zejména problematiku synod a statut, v poslední době se jeho zájem upřel i k dějinám řádu řeholních kanovníků sv. Augustina. Po vydání dějin a diplomatáře kláštera v Lanškrouně, který zpracoval spolu s Danou Stehlíkovou a Petrou Mutlovou (viz SMB 1, 2010, s. 130–131), zacílil svůj zájem na kladskou kanonii.

Publikace je rozdělena na dva větší celky. V prvním autor poměrně rozsáhle analyzuje dostupnou literaturu a kromě jejího detailního přehledu pro Čechy, Moravu, Polsko a německé země (kam zahrnuje například i germanofonní literaturu z oblasti dnešního Švýcarska) nabízí i velice podrobný přehled vývoje terminologie spojené s výzkumem řeholních kanovníků. Čtenář si z první části knihy zároveň odnese základní představu o stavu pramenné základny a její dostupnosti v edicích i archivech.

Druhá část knihy se týká dějin samotné kladské kanonie. Jde o sedm krátkých studií, které by, jak už název knihy napovídá, mohly existovat samostatně. Autor zde prezentuje krátké sondy do problémů, které vyvstávají ve spojitosti s výzkumem dějin tohoto probošství v poměrně krátkém časovém úseku mezi jeho založením Arnoštem z Pardubic a husitskými válkami. Vypovídá se s otázkami ustanovení kláštera a počátečního nadání, personálního obsazení a také se dotýká církevně-správní a finanční problematiky.

První studie je věnována počátkům kladské kanonie. Na základě zevrubné analýzy dochovaného diplomatického materiálu se Krafl nezaobírá jen samotným založením a majetkovými poměry, ale například i spory řeholních kanovníků se

staršími církevními institucemi v dané oblasti. V dalších kapitolách nalezneme studie zabývající se otázkou jak papežských, tak biskupských inkorporací a s nimi spojenými problémy nebo odpustkovými listinami. Zajímavým příspěvkem je kapitola o vztazích mezi kanonií a vesnicí, která k ní přináležela – Kostomlaty pod Řípem. Klášter měl ke Kostomlatům nejen právo vlastnické, ale také patronátní a později zde došlo právě k jedné z inkorporací.

Tři studie se věnují personálnímu obsazení kladské kanonie. Autor se zabývá písemnostmi, které se dotýkají voleb a rezignací proboštů, snaží se z dostupných pramenů alespoň částečně rekonstruovat personální obsazení kláštera a nastiňuje problémy, které mohly vzniknout při přijímání nového člena konventu. Vše je opět založeno na zpracování široké škály pramenů, jako je nekrologium konventu, klášterní kronika nebo diplomatický materiál. Cenné jsou na knize přílohy, které zpřístupňují několik dosud nepublikovaných listin. Dokumenty se týkají především personálního obsazení kláštera, vztahů s Kostomlaty a odpustků.

Kraflova kniha nemá ambici zprostředkovat komplexní obraz fungování tohoto kláštera v předhusitské době. Jde spíše o užitečnou interdisciplinární pomůcku pro další bádání, ať již máme na mysli jednotlivé sondy, podrobný přehled dosavadního bádání či ediční přílohy.

ZUZANA BOLERAZKÁ

Křivoklát / Pürglitz. Jagd – Wald – Herrscherrepräsentation, edd. Jiří FAJT – Markus HÖRSCH – Vladislav RAZÍM, Jan Thorbecke, Ostfildern 2014 (= Studia Jagellonica Lipsiensia 17)

396 s., ISBN 978-3-7995-8417-3

Publikace o hradě Křivoklát je kolektivním dílem českých a německých medievistů, zejména historiků umění, stavebních historiků a archeologů. Jak napovídá podtitul práce, jež vyšla péčí Centra pro dějiny a kulturu středovýchodní Evropy při univerzitě v Lipsku, text se nezaměřuje pouze na historii, stavební podobu a archeologii jednoho z nejznámějších a nejlépe zachovaných českých hradů, ale prostřednictvím rozličných exkurzů jej uvádí do širších historických kontextů. Velká pozornost je věnována i lokalitě, kterou lze